

ZLOSTAVLJANJE KUĆNOG LJUBIMCA I PORODIČNO NASILJE – FENOMENOLOGIJA, ODNOSI I DRŽAVNA REAKCIJA*

Ana Batrićević*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

U biocentričnom društvu koje prevazilazi dualizam između čovečanstva i prirode, životinje se tretiraju kao bića ravna ljudima, koja imaju sopstvene vrednosti. Novi etički stav prema životinjama, posebno kućnim ljubimcima, odražava se na njihov pravni status i položaj u zajednici. Danas niz država poseduje zakone posvećene zaštiti životinja, a istraživanja potvrđuju da se vlasnici prema kućnim ljubimcima odnose kao prema članovima porodice. Istovremeno, učestvovanje kućnih ljubimaca u porodičnim aktivnostima ima i negativnu stranu jer oni često dele sudbinu članova koji su žrtve porodičnog nasilja. Kako se nasilje prema članovima porodice neretko preklapa sa zlostavljanjem kućnih ljubimaca, autor u radu analizira fenomenologiju ovih oblika nasilja i ukazuje na njihove međusobne odnose u svojstvu prediktora, indikatora i posledice. Nakon osvrta na mehanizam državne reakcije na ove oblike nasilja u Srbiji, autor izvodi zaključke i preporuke u vezi sa njihovim prepoznavanjem, sankcionisanjem i prevencijom.

KLJUČNE REČI: nasilje u porodici / zlostavljanje životinja / kućni ljubimci / članovi porodice / krivično delo

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: a.batricevic@yahoo.com

UVOD - KUĆNI LJUBIMCI U SAVREMENOJ PORODICI

Životinje su oduvek predstavljale neraskidiv deo ljudske svakodnevice, počevši od lova, pripitomljavanja ili domestikacije (Serpell, 1998:136-138; Visković, 2009:183-202), pripisivanja životinjama božanskih svojstava, pa do njihovog proučavanja sa različitih stanovišta ili držanja u svojstvu kućnih ljubimaca (Živaljević, 2013:1139). Međutim, položaj životinja u društvu nije uvek bio isti u svim zajednicama i u svim istorijskim razdobljima. One su oduvek služile kao izvor hrane, sigurnosti, kao sirovina, kao radna snaga, kao predmeti trgovine i kao sredstva plaćanja (Živaljević, 2013:1148). Ali, životinje su istovremeno predstavljale i mnogo više od toga. U različitim kulturnim kontekstima one mogu imati ulogu ljubimaca, simbola, izvora zabave ili prestižnih dobara koja služe kao statusni simboli (Chou, 2012:3), pa čak i osoba sličnih ljudima (Živaljević, 2013:1148). Sa sve intenzivnijim prihvatanjem principa biocentrične etike (Visković, 2009:323) koja nalaže da se životinje ne tretiraju samo kao "puka sredstva" za ostvarivanje ljudskih ciljeva već kao čovekova "subića" (Fajnbeg, 1987:29-30) koja sa njim ravnopravno koegzistiraju kao titulari sopstvenih vrednosti, interesa pa čak i prava, uloga životinja u društvu sve se više udaljava od utilitarne.

Potiskivanje radikalnog antropocentrizma ukorenjenog u hrišćanskom i jevrejskom učenju i početak širenja stava da se sa životinjama mora postupati humano vezuje se tek za drugu polovinu osamnaestog veka i pojavu ideja prosvetiteljstva, kada su podstaknute filozofske rasprave o tome da životinje moraju biti zaštićene od surovosti i bolesti (Paunović, 2004a:23). U tom periodu dolazi do podizanja svesti o pravima do tada marginalizovanih društvenih kategorija: žena, dece, robova, ali i životinja, a naročito kućnih ljubimaca čije posjedovanje postaje sve popularnije među pripadnicima viših društvenih slojeva (Živaljević, 2013:1140). Istorijski izvori potvrđuju da su bogate žene držale, negovale i ukrašavale male pse kao kućne ljubimce još u renesansi (Plemons, 2008:25). Ipak, posjedovanje kućnog ljubimca neovisno od materijalnog statusa vlasnika postalo je naročito popularno krajem devetnaestog veka i to zahvaljujući posledicama industrijske revolucije. Nagla urbanizacija, porast broja stanovnika u gradovima, raspadanje velikih tradicionalnih porodica i domaćinstava izazivaju kod čoveka osećaj usamljenosti, anksioznosti, zabrinutosti i straha (Menache, 1998:82). U želji da povрати stabilnost, sigurnost i emocionalnu bliskost, savremeni, "gradski" čovek utehu traži u životinjama (Chou, 2012:3). Pojedini autori ovakav odnos prema životinjama nazivaju post-domestikacijom, koju odlikuje intenzivno emotivno vezivanje za kućne ljubimce i njihovo tretiranje kao ljudi (Bulliet, 2005:174-188).

Naučna saznanja o sposobnosti životinja da oseću bol, patnju, strah i stres, proklamovana su i u preambuli Nacrta Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja iz 2011 i ona nesumnjivo dovode do humanizovanja odnosa ljudi prema životinjama (Paunović, 2004a:199). Isto tako je potvrđeno da interakcija ljudi sa životinjama (posebno sa kućnim ljubimcima poput pasa i mačaka) ima pozitivne pa čak i terapijske efekte na ljudsko zdravlje i blagostanje (Cole, 2009:5; Kruger & Serpell, 2006:23; O'Haire, 2010:227). Ova blagotvorna dejstva životinja na ljude takođe utiču na to da ljubimci stiču status blizak članovima porodice. Značaj kućnih ljubimaca za čoveka i društvo priznat je i formalno 1987. godine, kada je usvojena Evropska konvencija o zaštiti kućnih ljubimaca¹, koju je Srbija ratifikovala 2010.²

Kulturni antropolog Joel Savishinsky pod pojam kućnog ljubimca podvodi životinje koje sa ljudima žive u njihovoj kući, deleći sa njima najintimnije životne trenutke (Savishinsky, 1985:109). Zakon o dobrobiti životinja Republike Srbije³ definiše kućnog ljubimca kao svaku životinju koja se drži radi druženja (član 5. stav 1. tačka 26). Međutim, pojedini autori, kao na primer Serpell, prave razliku između kućnih ljubimaca (*pets*) i životinja koje se drže radi druženja (*companion animals*), ističući da je pojam kućnog ljubimca širi te da obuhvata sve životinje koje se drže u domaćinstvu, čak i ako to nije u svrhu druženja već dekoracije (kao što su na primer akvarijumske ribice ili ptice), dok je pojam životinje za druženje už i obuhvata uglavnom pse i mačke (Serpell, 1998:111).

Procenjuje se da danas jedna polovina domaćinstava u zapadnim industrijalizovanim zemljama poseduje jednog ili više kućnih ljubimaca: 62% domaćinstava u Sjedinjenim Američkim Državama, 47% u Velikoj Britaniji, 63% u Australiji i 56% u Kanadi (Tipper, 2011:88). Istraživanja su pokazala da preko 85% vlasnika smatra svoje kućne ljubimce punopravnim članovima porodice (Walsh, 2009:481), dok ih pojedini čak tretiraju kao zamenu za decu (Tipper, 2011:85). Kao najčešći motiv za držanje kućnog ljubimca vlasnici navode da se uz ljubimce osećaju manje usamljeno i nesigurno, da im ljubimci pomažu da prevaziđu teške životne trenutke poput smrti bliskog lica, da uživaju u njihovom društvu, naklonosti, bezuslovnoj ljubavi i podršci, naročito posle stresnog radnog dana ili u

¹ European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, European Treaty Series - No. 125, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, 07.06.2015.

² Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 1/2010.

³ Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 41/2009.

slučaju depresije ili bolesti (Staata, Wallace & Anderson, 2008:284-285; Walsh, 2009:483). O promeni odnosa čoveka prema kućnim ljubimcima govori i izmenjena terminologija. Tako se na primer u zemljama engleskog govornog područja umesto reči kućni ljubimac (*pet*) koristi izraz "životinja za druženje" (*companion animal*), dok se namesto sintagme "vlasnik kućnog ljubimca" (*pet owner*) sve češće upotrebljava izraz "staratelj" (*caretaker*) ili "čuvar" (*guardian*) (Tipper, 2011:92).

POJAM I POJAVNI OBLICI ZLOSTAVLJANJA ŽIVOTINJA

Zlostavljanje životinja predstavlja "društveno neprihvatljivo ponašanje kojim se namerno prouzrokuje nepotreban bol, patnja, neprijatnost i (ili) smrt životinje" (Ascione, 1993:228; Ascione & Shapiro, 2009:570). Ova definicija smatra se uskom (Ascione & Shapiro, 2009:571). Ona iz pojma zlostavljanja životinja isključuje sve društveno prihvatljive radnje kojima se može prouzrokovati patnja životinje poput zakonitog lova, poljoprivrednih i veterinarskih postupaka (Ascione, 2001:2). Tako usko definisan pojam zlostavljanja životinja ne uključuje ni eksperimente nad životinjama pod uslovom da se oni sprovode u skladu sa zakonom (Paunović, 2004a:38-41), niti ubijanje životinja radi njihovog korišćenja za ishranu ljudi. Imajući u vidu da status životinje varira od jedne kulture do druge, treba istaći da navedena definicija zlostavljanja životinja uzima u obzir i socijalni kontekst prilikom određivanja šta se smatra zlostavljanjem životinja (Beirne, 2004:54).

Prema Zakonu o dobrobiti životinja Srbije, zlostavljanje životinja definisano je ekstenzivno i uključuje ljudske radnje, odnosno postupanje ili nepostupanje prema životinjama kojim se namerno ili iz nehata izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda i narušava genetska celovitost životinje i izaziva smrt. Ono obuhvata fizičko i psihičko zlostavljanje. Pojedini autori prave razliku između zlostavljanja životinja (*animal abuse*) i okrutnosti prema životinjama (*animal cruelty*), određujući okrutnost kao "svaki slučaj namernog fizičkog povređivanja životinje" (Arluke, Levin, Luke & Ascione, 1999:966). Prema ovoj definiciji, okrutnost prema životinjama predstavlja užu pojam u odnosu na pojam zlostavljanja životinja i obuhvata drastičnija i uočljivija ponašanja, nego što su ostali slučajevi zlostavljanja životinja (Beirne, 2004:49).

Fizičko zlostavljanje životinje obuhvata radnje kojima se narušava njena fizička celovitost oštećenjem tkiva i organa: batinanje, šutiranje, bičevanje, seksualno zlostavljanje, prisiljavanje na rad ili obuku koji prevazilaze izdržljivost životinje, neodgovarajući način hvatanja i obuzdavanja, sprovođenje intervencija na životinjama suprotno zakonskim odredbama i

svesno reprodukovanje jedinki koje pate od naslednih bolesti, ako se ono ne vrši u ogledne svrhe i u skladu sa zakonom (član 18.). Izuzetno zastupljen oblik fizičkog zlostavljanja životinja sastoji se u zanemarivanju, odnosno propuštanju vlasnika da životinji obezbedi hranu, vodu, smeštaj, veterinarsku negu i slično, usled čega može doći do pogoršanja zdravstvenog stanja i smrti životinje.

Sakupljanje životinja (hordašenje) je svojevrsni oblik zlostavljanja koji se ostvaruje kombinacijom aktivnih i pasivnih radnji koje za posledicu imaju zanemarivanje, zlostavljanje i smrt većeg broja životinja (Ascione & Shapiro, 2009:574). Sakupljači životinja poseduju veliki broj životinja (uglavnom pasa i mačaka), drže ih u ekstremno prenaseljenom prostoru i propuštaju da im obezbede adekvatnu ishranu i veterinarsku negu, a ne prepoznaju ili grubo zanemaruju uslove u kojima te životinje žive i opasan uticaj koji takvo okruženje ima na zdravlje i dobrobit i životinja i njih samih (Fleury, 2007:58). Sakupljanje životinja je skriven i podmukao psiho-socijalni problem (Batričević, 2011a:141-163). Ova socijalno-patološka pojava često je praćena i zapostavljanjem sopstvenog zdravlja i higijene i zanemarivanjem dužnosti prema drugim članovima porodice, posebno deci, starijim, bolesnim ili nemoćnim osobama (Fleury, 2007:58-59).

Seksualno zlostavljanje životinja obuhvata ponašanja, počevši od dodirivanja ili taktilnog stimulisanja genitalija životinja na drugi način do seksualnog odnosa sa životinjom i nasilnog seksualnog iskorišćavanja životinje. Kod nekih životinja, kao krajnji ishod seksualnog zlostavljanja mogu nastupiti telesne povrede ili smrt zbog oštećenja unutrašnjih organa (Ascione, 2001:20).

Trovanje životinja jedan je od najčešćih vidova ubijanja i zlostavljanja pasa i mačaka, kako nevladinih tako i kućnih ljubimaca.⁴ Kao sredstva za trovanje koriste se: antifriz otrovi za kontrolu populacije glodara i drugih štetočina, pesticidi, neadekvatni lekovi, ili druge supstance podobne da izazovu bol, fizičke patnje, narušavanje zdravlja ili smrt (Aleksić, Batričević, Jovašević & Aleksić, 2014:251-263).

Psihičko zlostavljanje životinje obuhvata ponašanje kojim se narušava njena psihička celovitost i koje može izazvati ili izaziva poremećaje u ponašanju i to: onemogućavanje životinji da zadovolji svoje osnovne

⁴ Više o pojmu, pojavnim oblicima, prevenciji i sankcionisanju trovanja životinja tome videti na internet stranici Pet Abuse. http://www.pet-abuse.com/pages/animal_cruelty/poisoning.php, pristup:07.06.2015.

potrebe u ponašanju, da iskoristi odmor i zaklon, razjarivanje životinje primenom fizičke sile, drugim životinjama ili nadražajima koji joj nisu svojstveni, nanošenje straha, patnje, prouzrokovanje osećaja dosade i nesigurnosti i sprečavanje životinje da uspostavi socijalnu vezu sa životinjama iste vrste (član 18.). I psihičko zlostavljanje životinja smatra se društveno neprihvatljivim i inkriminisano je u skladu sa važećim propisima. Ali, iako nesumnjivo postoji i tretira se kako u nauci tako i u zakonu kao ravnopravno sa ostalim oblicima zlostavljanja životinja, psihičko zlostavljanje životinja kao fenomen tek treba da bude sistematski proučeno (Ascione & Shapiro, 2009:570).

ZLOSTAVLJANJE ŽIVOTINJA U KONTEKSTU PORODIČNOG NASILJA

Mnoga istraživanja iz oblasti psihologije i socijalne patologije potvrdila su postojanje kompleksnih uzročno-posledičnih odnosa između ubijanja i zlostavljanja životinja i drugih devijantnih, delinkventnih i kriminalnih ispoljavanja pojedinaca (Beirne, 2004:41-46; Ascione & Shapiro, 2009:569). Zlostavljanje životinja se najčešće sprovodi paralelno sa ispoljavanjem različitih oblika nasilja prema članovima porodice, i to posebno prema onima koji iz objektivnih razloga nisu u mogućnosti da se suprotstave zlostavljaču. Tu spadaju deca, stara lica (Kostić, 2010:27), nemoćna ili bolesna lica, osobe ometene u razvoju, osobe sa invaliditetom ili uopšte lica koja se prema zlostavljaču nalaze u bilo kakvom odnosu zavisnosti (Ascione & Shapiro, 2009:572). Statistike potvrđuju da su najčešće žrtve porodičnog nasilja deca i žene, te da se u ulozi zlostavljača uglavnom javlja jedan od roditelja, po pravilu muškog pola (Ignjatović, 2007:5). Ovi podaci potvrđeni su i u strateškim dokumentima za borbu protiv porodičnog nasilja u Srbiji⁵, kao i u izveštajima Zaštitnika građana u vezi sa tom problematikom (Zaštitnik građana, 2011:3). Pri tome treba skrenuti pažnju i na fenomen zlostavljanja roditelja od strane dece, koji u poslednje vreme postaje sve učestaliji oblik ispoljavanja porodičnog nasilja (Batričević & Stanković, 2015:334).

Kućni ljubimci su izuzetno podložni uticajima opšte atmosfere u porodici i odnosi među njenim članovima odražavaju se na njihovo psihofizičko stanje. Psi koji žive u okruženju u kome vlada nasilje, zlostavljanje i

⁵ Videti: Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, Službeni glasnik RS, br. 122/2008 i Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, Službeni glasnik RS, br. 27/2011.

neprijateljstvo između ljudi skloniji su da ispoljavaju znake straha i razne druge fizičke simptome kao što su: hiperaktivnost, nemir, preterano lajanje, odsustvo sna i apetita, povraćanje, dijareja ili pad imuniteta. Često se takvi psi ponašaju preterano zaštitnički prema slabijem članu porodice za kojeg su primetili da je izložen nasilju (Walsh, 2009:485).

U pojedinim situacijama kućni ljubimci nemaju samo ulogu "nemih posmatrača" ili "zaštitnika", već i sami postaju žrtve porodičnog nasilja. Iako nema razloga da se pretpostavi da se etiologija zlostavljanja kućnih ljubimaca značajnije razlikuje od etiologije zlostavljanja članova porodice, ne postoje pouzdani zaključci o smeru odnosno redosledu pojavljivanja ova dva oblika zlostavljanja (Ascione & Shapiro, 2009:570). To znači da se ne može sa sigurnošću tvrditi da li zlostavljanje životinja u svakom slučaju predstavlja prediktor porodičnog nasilja, odnosno da li će činjenica da neko lice zlostavlja kućnog ljubimca nužno voditi do toga da se njegovo nasilničko ispoljavanje proširi i na članove njegove porodice. Naime, moguće je i da se nasilje prema kućnim ljubimcima pojavi kao "pratilac" nasilja u porodici, te da ljubimci predstavljaju neku vrstu "kolateralne štete" nasilja ispoljenog prvenstveno prema članovima porodice. U slučajevima porodičnog nasilja, životinje se često koriste kao sredstvo (instrument) za sprovođenje psihičkog nasilja (zastašivanja) ili emotivnog zlostavljanja (osveta), ali i za narušavanje fizičkog integriteta člana porodice – žrtve. Takođe, životinje u takvim porodicama neretko služe kao objekti za "pražnjenje" akumulirane ili naučene agresije (Batrićević, 2011b:153, Beirne, 2004:41-42). Kao jedan od motiva za zlostavljanje životinja u kontekstu partnerskog nasilja kao oblika nasilja u porodici navodi se želja na strani učinioca da se na taj način osveti svom partneru (Striwing, 2002:97).

Mada su uzroci i dinamika nasilja prema ženama i deci složeni i uključuju međusobno povezano delovanje brojnih ekonomskih, socijalnih i psiholoških faktora, postoji već pouzdana empirijska evidencija da značajan procenat perzistentnih porodičnih nasilnika čine osobe kod kojih postoji psihopatija, odnosno, antisocijalni poremećaj ličnosti (Radulović, 2005:11), kako je sada nazvana prema Američkoj psihijatrijskoj klasifikaciji mentalnih poremećaja (DSM - IV)⁶. Pored agresivnosti i sklonosti vršenja različitih oblika nasilja, psihopate karakteriše i umanjeno ili potpuni nedostatak empatije, što se

⁶ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th ed.), American Psychiatric Association, Washington DC, 1994. godine, preuzeto sa: <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>

smatra faktorom koji u velikoj meri može doprineti ispoljavanju okrutnosti ne samo prema ljudima već i prema životinjama (Ascione & Shapiro, 2009:573).

Pitanje okrutnosti prema životinjama posebno dobija na težini kada takvo ponašanje ispoljavaju deca. Kao neki od razloga za zlostavljanje životinja od strane deteta navode se: radoznalost ili istraživanje, pritisak vršnjaka, podizanje raspoloženja (u smislu otklanjanja dosade ili depresije), seksualno zadovoljenje (bestijalnost), prinuda od strane odraslih⁷, vezanost za životinju, fobije, samopovređivanje, i vežbanje za nasilničko ponašanje prema ljudima, ali i identifikacija deteta sa osobom koja ga zlostavlja, posttraumatska igra i imitacija osoba iz svog okruženja. (Ascione, Thompson & Black, 1997:170-177). U tom kontekstu, zlostavljanje kućnog ljubimca od strane deteta zavređuje posebnu pažnju kao potencijalni "znak za uzburu" jer može ukazivati na okolnost da je upravo to dete i samo žrtva porodičnog nasilja. Naime, okrutnost dece prema životinjama ali i prisustvovanje dece scenama zlostavljanja životinja i direktna ili indirektna viktimizacija dece do koje tada dolazi, po pravilu se preklapaju čineći kompleksnu "mrežu nasilja". Takav položaj deteta pogubno se odražava na njegov psiho-fizički razvoj, bez obzira na to da li se dete pojavljuje kao zlostavljač, ili kao svedok ili kao indirektna žrtva zlostavljanja kućnog ljubimca. Posebnu težinu ima situacija kada se dete na smenu pojavljuje ili u ulozi zlostavljača životinje ili u ulozi posmatrača nasilja prema životinji ili drugim članovima porodice ili u ulozi žrtve porodičnog nasilja (Batrićević, 2011c:57-77).

DRŽAVNA REAKCIJA NA ZLOSTAVLJANJE ŽIVOTINJA I PORODIČNO NASILJE

Krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja

Osnovni oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja

Krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja uvedeno je u naše krivično pravo 2006 godine, kada je na snagu stupio važeći krivični zakonik. Propisano je članom 269. i sistematizovano je u okviru poglavlja 24. posvećenog krivičnim delima protiv životne sredine. Osnovni oblik krivičnog

⁷ Kao primer takvog postupanja može se navesti slučaj u kome je majka prisilila svog dvanaestogodišnjeg sina zbog loših ocena u školi da čekićem ubije svog kućnog ljubimca hrčka. Videti: slučaj br. 16096 od 15.01.2010. godine, preuzeto sa: <http://www.pet-abuse.com/cases/16096/GA/US/>, 27.07.2011.

dela ubijanja i zlostavljanja životinja čini lice koje kršeći propise ubije, muči ili povredi životinju. Za ovaj oblik bila je, najpre predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci, da bi nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika iz 2009. godine, ona bila zamenjena novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine

Zakonskom odredbom nije precizirano na koje vrste životinja se ovo krivično delo odnosi, te se može pretpostaviti da se ona odnosi na ubijanje, mučenje, zlostavljanje ili povređivanje bilo koje životinje. Takav stav bio bi u skladu sa principima savremene biocentrične etike i načelom jednakosti svih vrsta s obzirom na sposobnost da oseće bol, patnju, strah i stres (Paunović, 2004a:15). Sa druge strane većina savremenih zakona o dobrobiti životinja svoje polje primene ograničava na kičmenjake, ne praveći pri tome razliku između njih prema stepenu evolutivnog razvoja. Takav je slučaj i sa Zakonom o dobrobiti životinja Republike Srbije koji definiše životinju kao svakog kičmenjaka koji je u stanju da oseći bol patnju strah i stres (član 5). Uprkos načelnom prihvatanju jednakosti svih živih bića, većina savremenih zakonodavstava naginje specističkom pristupu (Paunović, 2004b:28) i štiti samo kičmenjake i to posebno:domaće životinje⁸, kućne ljubimce⁹, pripitomljene i zatočene divlje životinje¹⁰. Zato bi bilo razumno ograničiti krivičnopravnu reakciju samo na ubijanje i mučenje životinja za koje je naučno utvrđeno da mogu da osećaju ozlede ili mučenja (Lazarević, 2006:695), odnosno bol, patnju, strah i stres, a posebno onih životinja čija patnja kod većine ljudi izaziva sažaljenje, što je za sada prihvaćeno i u našoj pravnoj teoriji (Stojanović, 2006:614).

Ubijanje je lišenje životinje života na način koji je u suprotnosti sa Zakonom o dobrobiti životinja, Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o lovstvu i Zakonom o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda, kao i sa podzakonskim propisima od značaja za zaštitu zdravlja i dobrobiti životinja. Povređivanje je narušavanje telesnog integriteta životinje u smislu nanošenja telesnih povreda razaranjem tkiva ili organa u vidu izazivanja rana, lomljenja šapa i sličnih radnji. Ovde je povređivanje uzeto u širem značenju, te ga ne treba izjednačavati, odnosno svoditi isključivo na telesne povrede koja se nanose ljudima (Lazarević, 2006:695). Mučenje je nanošenje fizičkih ili psihičkih patnji. Formulacijom

⁸ Videti:Tierschutzgesetz, Bundesgesetzblatt 7833-3, IS. 1277 iz 1972. .

⁹Videti:European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, *European Treaty Series* - No. 125, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm>, 08.09.2015.

¹⁰ Videti:Texas penal code § 42.092. Cruelty to Non-livestock Animals.

"zlostavljanje životinje na drugi način" omogućeno je da bude sankcionisano i uključivanje životinje u borbu, koje se, prema relevantnim standardima iz oblasti zaštite i dobrobiti životinja smatra zlostavljanjem, i to nezavisno od samog ishoda borbe u smislu telesnih povreda ili smrti. Za postojanje dela zahteva se da je patnja koja se nanosi životinji velikih razmera i intenziteta, kao i da je do njenog nanošenja došlo bez racionalnog razloga i opravdanog cilja. Osim aktivnim delatnostima, radnja se može izvršiti i nečinjenjem, odnosno, propuštanjem kao što je, sistematsko uskraćivanje životinji hrane i vode (Stojanović, 2006:614).

Radnja mora biti preduzeta protivpravno, što znači da ovo krivično delo postoji samo kada je neka od navedenih delatnosti izvršena protivno propisima kojima je regulisano koje se životinje, na koji način i pod kojim uslovima mogu lišiti života¹¹. Ukoliko se ubijanje životinja vrši na način koji nije predviđen navedenim propisima, delo postoji čak i kada je reč o životinjskoj vrsti, čije je ubijanje, inače, prema važećim propisima, dozvoljeno (Stojanović, 2006:614).

Kao učinilac krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja može se javiti njen vlasnik ili drugo lice. Zbog toga se u slučaju ubijanja ili povređivanja tuđe životinje, u praksi, može pojaviti problem razgraničenja između ovog krivičnog dela i krivičnog dela uništenja i oštećenja tuđe stvari (član 212. KZ) koje spada u krivična dela protiv imovine. Neki autori smatraju da bi prema odnosu specijaliteta, prednost u takvoj situaciji trebalo dati krivičnom delu ubijanja i zlostavljanja životinja, jer savremena etika, zasnovana na proširenoj teoriji ljudskih prava, nalaže da se životinjama kao "subiicima" u koegzistenciji i kohabitaciji sa ljudima, prizna svojstvo "subjekata života" (Paunović, 2004a:178-179). Osim što imaju različiti objekt zaštite, i svrha navedene dve inkriminacije je potpuno različita, te bi, prednost i po tom osnovu trebalo dati delu ubijanja i zlostavljanja životinje.

Teži oblici krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja

Prvi teží oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja postoji ako je usled preduzimanja radnje izvršenja osnovnog oblika došlo do ubijanja, mučenja ili povređivanja većeg broja životinja, ili ako je delo učinjeno u

¹¹ Kao primer, mogu se navesti sledeći zakoni: Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 41/2009, Zakon o divljači i lovstvu "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2010 i Zakon o veterinarstvu, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012.

odnosu na životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama. Učinilac ovog oblika dela može da bude svako lice koje postupa sa umišljajem, a za njega je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Ovaj oblik neće biti detaljnije razmatran u buduću da nije direktno povezan sa nasiljem u porodici.

Drugi teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, koji je u naše krivično pravo uveden tek 2009. godine, čini lice koje iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste ili lice koje organizuje ili učestvuje u kladenju na ovakvim borbama. Za postojanje ovog dela je potrebno da je tokom preduzimanja bilo koje od navedenih radnji izvršenja na strani učinioca postojao subjektivni elemenat u vidu koristoljublja u smislu "pohlepe, požude, bezobzirne, egoističke, asocijalne težnje za prekomernim i nepotrebnim bogaćenjem ili enormnim uvećanjem imovine" (Jovašević, 2006:185). Postojanje koristoljublja kao subjektivnog elementa ukazuje na to da ovaj oblik dela može biti učinjen samo sa direktnim umišljajem (Stojanović, 2006:615). Učiniocu ovog oblika krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja sud može kumulativno izreći kaznu zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine i novčanu kaznu.

Problematika borbe između životinja, a posebno između pasa, po svojoj ozbiljnosti i povezanosti sa drugim socijalno patološkim i kriminalnim pojavama uveliko prevazilazi okvire dobrobiti životinja i zaštite životne sredine (Batrićević, 2010:211-227). Pojedina istraživanja ukazuju na povezanost između borbi životinja i raznih drugih devijantnih i kriminalnih aktivnosti kao što su: nasilničko ponašanje u zajednici, pripadništvo uličnim bandama, nasilje u porodici, trgovina drogom i oružjem, nezakonito kockanje i kladenje i ugrožavanje javnog reda i mira (Ortiz, 2010:45-53).

Krivično delo nasilja u porodici

Osnovni oblik krivičnog dela nasilja u porodici

Nasilje u porodici inkriminisano je kao krivično delo na osnovu člana 194. Krivičnog zakonika Republike Srbije, a sistematizovano je u okviru njegovog devetnaestog poglavlja koje je posvećeno krivičnim delima protiv braka i porodice. Osnovni oblik krivičnog dela nasilja u porodici čini lice koje primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno

stanje člana svoje porodice. Za njega se može izreći kazna zatvora od tri meseca do tri godine.¹²

Porodično nasilje definisano je i u članu 197. Porodičnog zakona kao "ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice".¹³ Pri tome su taksativno nabrojana sva ona ponašanja koja se naročito tretiraju kao slučajevi porodičnog nasilja, gde spadaju: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo četrnaestu godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.¹⁴

Prilikom definisanja radnje izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici može se postaviti pitanje da li je ugrožavanje radnja izvršenja koja se vrši primenom nasilja (kvalifikovanom pretnjom) da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem, ili se radi o posledici. Iako je priroda nasilja u porodici takva da ono po pravilu predstavlja jedan dugotrajan proces, za postojanje krivičnog dela je dovoljno i da je radnja izvršenja preduzeta samo jednom pod uslovom da je ona dovela do ugrožavanja telesnog integriteta i spokoja i duševnog stanja člana porodice, što zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. To znači da je delo dovršeno kada dođe do ugrožavanja, inače bi se radilo o nekažnjivom pokušaju (Stojanović, 2006:474-475).

Učinilac krivičnog dela nasilja u porodici može biti bilo koji član porodice pasivnog subjekta, a za postojanje dela je potrebno da je učinilac postupao sa umišljajem kao oblikom krivice (Jovašević & Đurđić, 2006:102). Ali, podstrekač i pomagač mogu biti lica koja se nalaze izvan kruga članova porodice (Stojanović, 2006:475). Pojam člana porodice treba shvatiti u širem smislu. U skladu sa Porodičnim zakonom, pojam člana porodice obuhvata: supružnike ili bivše supružnike, decu, roditelje i ostale krvne srodnike, kao i lica koja se nalaze u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu ili odnosu hraniteljstva, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom

¹² Član 194. stav 1., Krivični zakonik "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

¹³ Član 197. stav 1. Porodični zakon, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2005, 72/2011 i 6/2015.

¹⁴ Član 197. stav 2. Porodični zakon.

domaćinstvu, vanbračne partnere ili bivše vanbračne partnere, lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu¹⁵.

Teži oblici krivičnog dela nasilja u porodici

Pored osnovnog, krivično delo nasilja u porodici ima i tri teža oblika. Prvi teži oblik postoji ako je pri izvršenju osnovnog oblika korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši i za njega je propisana kazna zatvora od šest meseci do pet godina.¹⁶ Drugi teži oblik nasilja u porodici postoji ako je usled izvršenja osnovnog ili prvog težeg oblika dela nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili ako je neki od ovih oblika učinjen prema maloletnom licu i za njega se može izreći kazna zatvora od dve do deset godina.¹⁷ Najteži oblik nasilja u porodici postoji ako je usled izvršenja bilo kojeg od prethodno nabrojanih oblika nastupila smrt člana porodice i za njega se učinilac može kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.¹⁸ Poseban oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji ukoliko neko lice prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona. Taj oblik zaprečen je zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.¹⁹

Sticaj krivičnog dela nasilja u porodici i krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja

Budući da se zlostavljanje kućnih ljubimaca često odvija paralelno sa porodičnim nasiljem, kao i da su njihovi međusobni odnosi veoma kompleksni, može se postaviti pitanje sticaja ovih krivičnih dela. Sticaj krivičnih dela postoji onda kada je jedan učinilac jednom radnjom (*idealni sticaj*) ili sa više radnji (*realni sticaj*) učini više krivičnih dela za koja mu se istovremeno sudi (Stojanović, 2006:217). Za postojanje sticaja krivičnih dela, potrebno je da sud utvrdi da su ispunjeni sledeći uslovi: 1) istovetnost učinioca, 2) dva ili više izvršenih ili pokušanih krivičnih dela iste ili različite vrste, 3) da za učinjena dela nije izrečena presuda i 4) da se za sva učinjena dela istovremeno sudi, bez

¹⁵ Član 197. stav 3. Porodični zakon.

¹⁶ Član 194. stav 2., Krivični zakonik.

¹⁷ Član 194. stav 3., Krivični zakonik.

¹⁸ Član 194. stav 4., Krivični zakonik.

¹⁹ Član 194. stav 5., Krivični zakonik.

obzira ne to da li je sva dela učinilac preduzeo sam ili u saučesništvu sa još nekim licem (Jovašević, 2006:165).

Imajući u vidu zakonske opise kao i uobičajene načine izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici i krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja, moglo bi se upravo dogoditi da jedan učinilac (zlostavljač) različitim radnjama ili jednom istom radnjom ostvaruje obeležja bića ova dva krivična dela. U zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja, tada bi postojao idealni ili realni sticaj krivičnog dela nasilja u porodici i krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja.

Može se desiti da jedno lice – zlostavljač preduzima određene radnje kojima ostvaruje obeležja bića krivičnog dela nasilja u porodici i određene radnje kojima ostvaruje obeležja bića krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. Tada je reč o realnom sticaju, koji postoji uvek kada sa više radnji ostvari više krivičnih dela pod uslovom da ni za jedno od njih nije izrečena pravnosnažna presuda (Jovašević, 2006:165). Realni sticaj će postojati bez obzira na vremenski razmak između preduzetih radnji izvršenja, pod uslovom da se učiniocu za izvršena krivična dela istovremeno sudi, ali ne zato što kao kod idealnog sticaja drugačije ne bi bilo moguće, već i onda kada za ranije učinjena krivična dela nije ni došlo do suđenja zato što, na primer, nisu bila otkrivena ili iz nekog drugog razloga (Stojanović, 2006:218).

Ali, isto tako se može dogoditi da jedno lice preduzima samo jednu radnju – radnju izvršenja krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja (u ovom slučaju kućnog ljubimca), ali da njenim izvršenjem ostvari i obeležja bića drugog krivičnog dela – nasilja u porodici. Naravno, u takvim slučajevima bi moglo biti reči samo o psihičkom zlostavljanju članova porodice i to tako što se drskim ili bezobzirnim ponašanjem (pod koje bi se u ovom slučaju podvelo zlostavljanje kućnog ljubimca) ugrožava spokojstvo ili duševno stanje člana porodice. Do toga bi došlo, na primer, u situaciji kada zlostavljač namerno povređuje ili muči kućnog ljubimca i na taj način drugom članu porodice koji je za tog ljubimca emotivno vezan ugrozi spokojstvo ili duševno stanje. Tada je reč o idealnom sticaju i to heterogenom idealnom sticaju, kada učinilac sa jednom radnjom prouzrokuje više krivičnih dela različite vrste (Jovašević, 2006:165).

Sticaj navedenih krivičnih dela podrazumeva i posaban način odmeravanja kazne učiniocu u skladu posebnim pravilima za odmeravanje kazne za krivična dela učinjena u sticaju (Stojanović, 2006:217).

ZAKLJUČAK

Etički odnos prema životinjama značajno se promenio u poslednjih nekoliko decenija, što se odrazilo kako na njihov pravni položaj tako i na njihovu ulogu u društvu i čovekovom svakodnevnom životu. Radikalni zaokret od strogog antropocentrizma ka biocentričnoj etici i čovekovi pokušaji da prevaziđe izazove savremenog društva kao što su :sve veća otuđenost i usamljenost u urbanim sredinama, dezintegracija tradicionalnih velikih porodica, anksioznost i stres izazvan dinamičnim načinom života, doveli su do toga da veliki broj ljudi svoje kućne ljubimce počne da tretira kao zamenu za decu, prijatelje, rođake ili, jednostavnije rečeno, kao ravnopravne članove svoje porodice. Suživot sa kućnim ljubimcima se blagotvorno odražava na čovekovo psiho-fizičko stanje, a human odnos prema životinjama i emotivno ispunjenje koje one čoveku pružaju doprinose opštoj atmosferi nenasilja, tolerancije i empatije u jednom društvu.

Nažalost, praksa pokazuje da odnos prema kućnom ljubimcu kao prema članu porodice uprkos brojnih prednosti ima i svoje negativne strane. Jedna od njih je i činjenica da takvi kućni ljubimci neretko dele sudbinu onih članova porodice koji su najčešće žrtve porodičnog nasilja, kao što su: deca, žene, stari ljudi, slaba, bolesna ili nemoćna lica ili lica koja se iz bilo kog razloga nalaze u odnosu zavisnosti prema zlostavljaču i nisu u stanju da mu pruže otpor. Praksa je pokazala da se porodično nasilje i zlostavljanje kućnih ljubimaca često prepliću ali do sada nije utvrđen jedinstveni obrazac po kome se njihovi odnosi uspostavljaju, odnosno koji oblik nasilja se pojavljuje prvo, koji je uzrok a koji posledica i kada postojanje jednog od ova dva vida nasilja može da bude indikator postojanja drugog. Zabeleženi su različiti slučajevi koji su pokazali da zlostavljanje životinja može biti prediktor, indikator ili posledica porodičnog nasilja, a situacija je naročito ozbiljna kada ista osoba (koja je vrlo često dete) istovremeno ima ulogu žrtve porodičnog nasilja i zlostavljača kućnog ljubimca. Ali, u pojedinim slučajevima je zlostavljanje kućnog ljubimca korišćeno upravo kao sredstvo za psihičko zlostavljanje člana porodice ili partnera za koga zlostavljač zna da je posebno emotivno vezan za tu životinju, te da će njenim zlostavljanjem ili ubijanjem kod vlasnika izazvati patnju ili stres.

U skladu sa važećim Krivičnim zakonikom Republike Srbije, i nasilje u porodici i ubijanje i zlostavljanje životinja predstavljaju zasebna krivična dela, koja imaju različite zaštitne objekte. Naime, krivično delo nasilja u porodici sistematizovano je u okviru krivičnih dela protiv braka i porodice, dok se

krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja nalazi među krivičnim delima protiv životne sredine. Ipak, u pojedinim situacijama se može desiti da isti učinilac – nasilnik u isto vreme ili u istom vremenskom periodu vrši oba ova krivična dela tako što paralelno zlostavlja i jednog ili više članova svoje porodice i kućnog ljubimca. Tada se može postaviti pitanje odnosa između ova dva krivična dela. Utvrđivanje određenih pravilnosti kada je u pitanju vršenje ovih krivičnih dela moglo bi da unapredi efikasnost njihovog otkrivanja, sankcionisanja i prevencije. To je posebno važno ako se uzme u obzir da se kao jedan od osnovnih problema kada je u pitanju državna reakcija na nasilje u porodici u našoj zemlji navodi upravo tretiranje nasilja u porodici kao izolovanog događaja, bez dovođenja u vezu sa prethodnim ponašanjem ili širim kontekstom nasilja (Nikolić-Ristanović, 2013:6.)

Činjenica da zlostavljanje životinja ponekad prethodi nasilničkom ponašanju prema ljudima, mogla bi da posluži kao osnova da se zlostavljanje kućnog ljubimca posmatra kao prediktor porodičnog nasilja. Time bi se omogućilo da se blagovremeno preduprede mogući slučajevi porodičnog nasilja. Okolnost da se ova dva oblika zlostavljanja često odvijaju paralelno, trebalo bi da posluži kao argument da se oni ne posmatraju izolovano već kao dva aspekta opšte atmosfere nasilja koja postoji u jednoj porodici, odnosno domaćinstvu. U tom smislu, trebalo bi u slučajevima zlostavljanja životinja ispitati kakav je odnos zlostavljača prema članovima porodice i da li možda i prema njima primenjuje isti model ponašanja kao i prema kućnom ljubimcu. Isto tako, prilikom istraživanja slučajeva porodičnog nasilja, trebalo bi proveriti da li porodica poseduje kućnog ljubimca, u kakvom je on psiho-fizičkom stanju, da li ima vidljive tragove povreda i da li ispoljava znake straha ili stresa.

Najsloženiji odnos između nasilja u porodici i zlostavljanja životinja postoji kada se jedno isto lice pojavljuje i kao učinilac krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja i kao žrtva krivičnog dela nasilja u porodici. Kao što je potvrđeno, deca i maloletnici koji su žrtve porodičnog nasilja ponekad, kao rezultat delovanja "odbrambenog mehanizma" ispoljavaju okrutnost prema životinjama. Zato bi u svakom slučaju zlostavljanja životinja od strane izuzetno mladih osoba trebalo proveriti da li je učinilac i sam izložen nekom obliku nasilja, kao što je na primer porodično ili vršnjačko nasilje. Takođe, u slučajevima porodičnog nasilja čije su žrtve deca ili mladi trebalo bi proveriti kakav je njihov odnos prema kućnom ljubimcu ukoliko ga imaju, jer se na taj način može utvrditi da li se njihova viktimizacija odrazila na njihov odnos prema životinjama i otkriti ili sprečiti eventualno zlostavljanje životinja.

Dobar primer pokušaja da se zlostavljanje kućnih ljubimaca i porodično nasilje prate i analiziraju ne kao izolovane već kao tesno isprepletane pojave predstavlja internet sajt *Pet Abuse*. Osnovan je 2001. godine i predstavlja prvu *on-line* bazu podataka o slučajevima zlostavljanja kućnih ljubimaca iz pravosudne prakse: Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Ujedinjenog Kraljevstva, Novog Zelanda, Australije i Španije a njihov trenutni broj iznosi 19.448. Osnovni kriterijumi za pretragu baze uključuju: mesto, vreme i oblik zlostavljanja, vrstu životinje, stadijum krivičnog postupka i pol zlostavljača. Dodatni kriterijumi su: recidiv, zaposlenje zlostavljača, zavisnost od alkohola ili opojnih droga itd²⁰. Od 2005. se u dodatne kriterijume pretrage uključuju i napomene da li se zlostavljanje kućnog ljubimca dogodilo u kontekstu porodičnog nasilja, a posebno da li je praćeno zlostavljanjem ili zanemarivanjem dece ili starih.²¹ Tako se omogućava sagledavanje odnosa ovih oblika nasilja, učestalosti njihovog paralelnog ispoljavanja i doprinosi da jedan oblik nasilja pomogne otkrivanju drugog (neovisno od redosleda ispoljavanja).

LITERATURA

- (1) Aleksić, J., Batrićević, A., Jovašević, D., & Aleksić, Z. (2014). Trovanje životinja-veterinarsko medicinski i krivično pravni aspekti. *Veterinarski glasnik*, 68(3-4): 251-263.
- (2) Arluke, A., Levin, J., Luke, C., & Ascione, F. (1999). The Relationship of Animal Abuse to Violence and Other Forms of Antisocial Behavior. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(9): 963-975.
- (3) Ascione, F. R. (1993). Children who are cruel to animals: A review of research and implications for developmental psychopathology. *Anthrozoos*, 6(4): 226-247.
- (4) Ascione, F. R. (2001). *Animal Abuse and Youth Violence*, *Juvenile Justice Bulletin*. Washington D.C.:U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- (5) Ascione, F., & Shapiro, K. (2009). People and Animals, Kindness and Cruelty: Research Directions and Policy Implications. *Journal of Social Issues*, 65(3): 569-587.

²⁰ Database of Criminal Animal Cruelty Cases, http://www.pet-abuse.com/pages/cruelty_database.php 08.06.2015.

²¹ Abuse Connection Cases, Child and Elder Neglect, http://www.pet-abuse.com/pages/cruelty_database/database_notes.php , 07.06.2015.

- (6) Ascione, F., Thompson, T., & Black, T. (1997). Childhood cruelty to animals: Assessing Cruelty Dimensions and Motivations. *Anthrozoos*, 10(3): 170-177.
- (7) Aubrey H. Fine (Ur.) *Handbook on Animal-Assisted Therapy - Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*, London: Elsevier.
- (8) Batrićević, A. (2010). Borbe pasa kao teži oblik krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 29(1-2): 211-227.
- (9) Batrićević, A. (2011a). Hordašenje kao socijalnopatološka pojava – fenomenologija, etiologija i državna reakcija. *Socijalna misao*, 18(4): 141-163.
- (10) Batrićević, A. (2011b). Zlostavljanje životinja - fenomenologija, etiologija i državna reakcija. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 49(1): 143-164.
- (11) Batrićević, A. (2011c). Deca i zlostavljanje životinja – kriminološki, viktimološki i krivičnopravni aspekti, *Temida*, 14(3): 57-77.
- (12) Batrićević, A., & Stanković, V. (2015). Maloletnici kao učinioci porodičnog nasilja nad roditeljima – zastupljenost, karakteristike i državna reakcija, u: Stevanović, I. (Ur.). *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (13) Beirne, P. (2004). From Animal Abuse to Interhuman Violence? A Critical Review of the Progression Thesis. *Society and Animals*, 12(1): 39-65.
- (14) Bulliet, R.W. (2005). *Hunters, Herders, and Hamburgers: The Past and Future of Human-Animal Relationships*. New York: Columbia University Press.
- (15) Chou, Y. (2012). The Changing Social Meanings of Pets and Their Alternative Futures, *Journal of Futures Studies*, 17(2): 1-14.
- (16) Cole, M. L. (2009). *Literature Review and Manual: Animal-Assisted Therapy*, Alberta: Lethbridge.
- (17) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th edition), Washington DC: American Psychiatric Association, <http://allpsych.com/disorders/personality/antisocial.html>, 08.06.2015.
- (18) European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 13.11.1987., Council of Europe, European Treaty Series - No. 125, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/172.htm> 08.06.2015.
- (19) Fajnbeg, Dž. (1987). Prava životinja i nerođenih pokolenja (prevod: Babić, J.). *Gledišta: Časopis Beogradskog univerziteta*, 28(7-8): 25-38.
- (20) Fleury, A (2007). An Overview of Animal Hoarding. *Praxis*, 7(1): 58-64.

- (21) Ignjatović, T. (2007). Između ćutanja i skloništa za žrtve nasilja - odgovornost institucija, u Slavković, I. & Ignjatović, T. (Ur.). *Nasilje u porodici – čija je odgovornost? Priručnik za organizovanje konferencija slučaja za zaštitu od nasilja u porodici sa primerima dobre prakse*. Beograd:Autonomni ženski centar.
- (22) James, Serpell, J. (1998). Domestication, u: Bekoff, M (Ur.). *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, Westport: Greenwood Press.
- (23) Jovašević, D (2006). *Leksikon krivičnog prava*, Beograd: Javno preduzeće Službeni glasnik.
- (24) Jovašević, D. (2006). *Krivično pravo, Opšti deo*. Beograd: Nomos.
- (25) Jovašević, D., & Đurđić, V. (2006). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Nomos.
- (26) Kostić, M. (2010). *Viktimitet starih ljudi*. Niš:Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Centar za publikacije.
- (27) Kruger, K.A. & Serpell, J. (2006) *Animal-Assisted Interventions in Mental Health:Definitions and Theoretical Foundations*.
- (28) Menache, S. (1998). Dogs and Human Beings: A Story of Friendship. *Society and Animals* 6(1): 67-86.
- (29) Nikolić-Ristanović, V. (2013). *Praćenje primene zakonskih rešenja o nasilju u porodici u Srbiji: nalazi pilot istraživanja*. Beograd:UN Women.
- (30) O'Haire, M. (2010). Companion Animals and Human Health: Benefits, Challenges, and the Road Ahead. *Journal of Veterinary Behavior*, 5 (5): 226-234.
- (31) Ortiz, F. (2010). Making the Dogman Heel:Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, 3 (1): str. 1-75.
- (32) Paunović, M. (2004a) *Prava životinja – savremeni međunarodni standard*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i "Đuro Salaj" AD.
- (33) Paunović, M. (2004b). Uporednopravni pregled zaštite prava i dobrobiti životinja. *Strani pravni život*, (1): 27-61.
- (34) Paunović, M. (2005). Životinjska prava-prilog proširenoj teoriji ljudskih prava. *Strani pravni život*, (3): 128-138.
- (35) Plemons, A. (2008). *Commodifying Fido:Pets as Status Symbols (Master Thesis submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A&M University)*, College Station: Texas A&M University.
- (36) Radulović, D. (2005). Osobenosti i posledice psihopatskog nasilja u porodici. *Temida*, 8(1): 11-20.

- (37) Russell, N. (2012). *Social Zooarchaeology*. Cambridge:Cambridge University Press.
- (38) Savishinsky, Joel. (1985). Pets and family relationships among nursing home residents, u: Marvin B. Sussman (Ur.). *Pets and the Family*. New York:Haworth.
- (39) Serpell, J. (1996). *In the company of Animals:A study of Human-animal Relationships*. Cambridge, UK:Cambridge University Press.
- (40) Serpell, J.. Companion Animals and Pets, u:Marc Bekoff (Ur.) *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*, Westport:Greenwood Press.
- (41) Staata, S. Wallace, H., & Anderson, T. (2008). Reasons for Companion Animal Guardianship(Pet Ownership) from Two Populations. *Society and Animals*, 16(3): 279-291.
- (42) Stojanović, Z (2006). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
- (43) Striwing, H. (2002). Animal Law and Animal Rights on the Move in Sweden, *Animal Law Review at Lewis and Clark Law School*, 8: 93-106.
- (44) Tipper, B. (2011). Pets and Personal Life, u: May.V. (Ur.). *Sociology of Personal Life*. Basingstoke: Palgrave.
- (45) Visković, N. (2009). *Kulturna zoologija – što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji*, Zagreb:Naklada Jesenski i Turk.
- (46) Walsh, F. (2009). Human-Animal Bonds II:The Role of Pets in Family Systems and Family Therapy. *Family Process*, 48(4): 481-499.
- (47) Zaštitnik građana. (2011). *Poseban izveštaj o situaciji porodičnog nasilja nad ženama u Srbiji*, Beograd: Kancelarija zaštitnika građana.
- (48) Živaljević, I. (2013). Životinje između Prirode i Kulture:priča o arheozoologiji. *Etnoantropološki problem*, 8(4): 1137-1163.

Izvori

- (49) Tierschutzgesetz, Bundesgesetzblatt 7833-3, IS. 1277 iz 1972.
- (50) Texas penal code § 42.092. Cruelty to Non-livestock Animals.
- (51) Zakon o dobrobiti životinja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 41/2009.
- (52) Zakon o divljači i lovstvu "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2010
- (53) Zakon o veterinarstvu, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012.
- (54) Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca, "Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori", br. 1/2010

- (55) Krivični zakonik "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.
- (56) Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 122/2008.
- (57) Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 27/2011.
- (58) Porodični zakon, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 18/2005, 72/2011 i 6/2015.

PET ABUSE AND FAMILY VIOLENCE – PHENOMENOLOGY, RELATIONS AND STATE REACTION

In society oriented towards biocentrism, struggling to overcome dualism between humankind and nature, animals are treated as beings equal to people with their own values. Changed ethical attitude towards animals, particularly pets, has affected their legal status and their position in the community. Nowadays, numerous states have laws dedicated to the protection of animals, whereas researches show that owners treat their pets as family members. At the same time, pets' participation in family activities has its negative side - they often share the destiny of the victims of family violence. It has been confirmed that violence against family members and animal cruelty or abuse overlap, so the author of this paper analyses the phenomenology of these two forms of violence and highlights their roles as predictors, indicators or consequences. After a brief overview of state reaction to these forms of violence in Serbia, the author draws conclusions and recommendations for their noticing, sanctioning and prevention.

KEY WORDS: family violence / animal abuse / , pets / family members / criminal offence